

יחס כללי לתרבות

בין יוון לרומי: הרב שמשון רפאל הירש – יהודה ורומי

כסלו - טבת. - כסלו וחג אוריו הרב שמשון בן רפאל הירש ה'תקס"ח - ה'תרמ"ט; 1808 - 1888 המכונה העליז של חנוכת המזבח שחודש בקיצור "רש"ר הירש". היה מנהיג החשוב של היהדות האורתודוקסית ברוח החשמונאים ובגבורת בגרמניה במאה ה-19 ואבי שיטת "תורה עם דרך ארץ" הקוראת לשילוב המכבים - טבת ויום זכרונו לימודים כללים עם לימודי תורה.

הראשון של אבדן תפארתם של מדינת ישראל ובית המקדש; כסליו - ונצחנו על רוח היוונות, טבת ונפילתנו תחת המדיניות הרומית - סדר זה אומר דרשני, קורא אותנו להתעמקות רצינית, לברור תוך השואה. סדר זה מעמיד לשיקול דעתנו את המשפט כי לא בפני יוון אלא בפני רומי חייבת היהדות לפחד, כי לא רוחה של יוון אלא מחשבתה וכוונה של רומי הם הם המחריבים את קדשי ישראל.

לאורו העליז של נר החנוכה זכרנו את שתי הרוחות שהאירו לאנושיות עד כה, את רוחה של ההשכלה היוונית ואת הרוח היהודית של החוק האלוקי, ושמחנו לדברי התורה העתיקים על התגברותה של רוח יפת על בני האדם עד בוא היום בה תפנה רוח זו מקום לרוחו של אלוקי שם העולה עלי' אשר בתורתו ישלים את הארת המוחין והרוחות ובתורתו ילמד את בני האדם לבנות משכן לשכינת ה' עלי אדמות.

ואכן יכול ישראל לשמוח כשיפיותו של יפת מתפשטת בקרב בני האדם. הלא זו, לפי עצם מהותה, וכשהיא בטהרה, אינה אלא שיא ההתפתחות של טבע האדם הנמסר לידי עצמו. מהתפתחות זו אין ישראל מפחד, אותה הביא ישראל בחשבון ביעודו באנושיות, לא לטמטום המוחין ולכהות החושים אלא להארתם להתפתחותם החי' מצפה רוחה של התורה והחוקים שהאנושיות מיועדת לקבל מידי ישראל. רק הרוח הנאורה מסוגלת לקבל את אור תורתו של ישראל...

מרוח ההשכלה האנושית שיצאה מיוון אין להם לקדשי ישראל מה לפחד. כשם שרואה הוא בה חלוצו ועוזרו של יעודו הוא של הארת האדם והשבחתו, כך הי' תמיד נכון להשכין באלהיו את האמת והאנושי הטהור שברוח זו. ואף אם הביאה רוח זו בטרם התבשלותה ובתוצאותיה התרחקות זמנית אף בחוגי ישראל כבימי מתתי' - הרי בכל זאת נחל האור שבמשכנות ישראל נצחונות חדשים לבקרים שהובילוהו תמיד לקראת חנוכה חדשה של קדשיו העתיקים, הנצחיים והבלתי ניתנים לצמצום.

אחרת היא עמדתה של רומי כלפי ישראל וקדשיו, רומי זו אשר התנגשותה מזכירה את חרבן ירושלים שאת התחלתו מזכיר יום עשרה בטבת...

כך דוגלת עצם מהותה של רומי בחמרנות גלוי', בניגוד לזו של יוון המופנית לקראת אידיאלים, הגדלת הרכוש החומרי היתה המטרה, כבוד ועצמה רק אמצעים בלבד. ערכם של הדברים והמעשים נמדד לפי תועלתם. כל מה שהי' בו כדי לרומם את הרוח למעלה ולהביאה להתפתחות נעלה יותר, כל מה שהי' בו כדי לעשות את האדם אנושי יותר, לא הי' לו מקום וענין ברומי, רק עד כמה שרוחני-נעלה זה דרוש או לפחות מועיל הי' לקיומם ועזרתם של הנכסים השפלים החומריים - הוכנס אף נעלה זה כגודל חשוב בחשבונה של חכמת רומי...

אף הדבר הרוחני ביותר, הדת, המחשבה על האלקות ויראת האלילים אף כל אלה בטלו ברומי בחישובם התועלתית של הכחות המדיניים. רומי היתה "אדוקה" מאד. זלזול באלילים, בפגיעה בטכסים דתיים הי' בהם משום חטא מות. ברם, הדת, יראת-האלילים והכמורה - כל אלה הי' רק מכשירים בידי המדינה. הי' צורך בדת ובכמרים כדי לקדש את סדר המעמדות ולהשפיל את השכבות ההמוניות, הי' צורך בדת ובכמרים כדי

לצוות בשמם מה שחששו לצוות בשם עצמם. ה' צורך בדת ובכמרים כדי לצרף אל צפורניו האימות של הנשר הרומי את דמותה החיננית של תמונת-אליל, שמרו על כבוד הדת והכמורה כי ראו בכך ערובה לכבודם הם...

יזהירונו אפוא ימי זכרון החרבן בפני רוחה של רומי. לא בפני האידיאליזם של יון אלא מפני חמרנותה של רומי עלינו לפחד.

אמנות ומדע, תרבות והשכלה, כל עוד מבריקים הם באורם-הם ברוח היוונות. כל עוד מעריכים ומטפחים אותם לשמם הם, אפילו כשאין בהם אלא חושנות מיופה, ואפילו כשהרוח שנתנו לו ללכת אחר מחקריו הוא והוא מוביל לידי טעות ורעיונות טירוף, ושני גורמים אלה יחד במצבם הבלתי-בשל והחד צדדי מסכנים את קדשי ישראל - אעפ"כ אינם מביאים את הסכנה עד לידי חוסר תקוה. עדיין נשאר הלב כלי-קיבול למשהו נעלה, עדיין שואפת הרוח להכרת האמת, דרוש רק שקדשי ישראל יאירו אל מול פניהם במלוא זהרם וטהרם - יש רק לעורר את הלב להכרה מחודשת כי רק שם, ביהדות, אפשר למצא את אצילותו האמיתית של האדם, רק שם מאירה האמת באור בלתי עכור - ושוב ישובו הלבבות והמוחות אל קדשי ישראל, שרק הכרתם היתה חסרה להם.

ואילו יש ויש לנו לפחד מפני אותה הרוח אשר בפקחות הרומית של החמרנות השיטתית לועגת היא לאמיתו של דבר לכל דבר טוב, דבר אלקי ואמיתי, בזה לכל שאיפת האדם להתעלות אך יחד עם זה אינה פוגעת כלפי חוץ בדת ובמקדש, בחינוך ובהשכלה - אפילו רואה בהם דבר הכרחי עד למדריגה מסוימת - לשם הבטחת שמירתן של המטרות והנכסים החמריים. ומפני רוח זו עלינו לפחד. נותנת היא למקדש להתקיים בצורתו החיצונית, אך הופכת אותו במוחות האנשים להיפוכו.

עליכם לפחד מפני אותו הכיוון הרוצה להביאכם לידי הכרת המדע והאמנות בנצחונותיכם - בתעשיה, עליכם לפחד מפני הכיוון הדורש מכם חינוך ילדיכם והשכלתם כדי שיכולו להשיג פרנסתם ויתרונותיהם האזרחיים בקרב הבריות. עליכם לפחד בפני אותו הכיוון הדורש מכם להקים מקדשים ולהחזיק ב"דת", על כי המקדש והדת שייכים לסדר האזרחי של העם...

אחרי חנוכה בא חדש טבת, רוח יוון התקיפה את בית-מקדשנו, ונוצחה. רומי שמרה על מקדשנו, - אנשי' אפילו שכללוהו ויפוהו להפליא - והפילתו!

- מה ההבדל בין יון לרומי? מה המקבילות לכל אחד בימינו?
- האמנם ניתן להבחין באופן ברור בין תרבות אידיאולוגית לתועלתנית?

על השפה ועל אקדמיזציה של לימודי יהדות

מכתב ביאליק לעורכי ה"דביר" לרגל הוצאת כתב העת הראשון למדעי היהדות בעברית

אדוני הנעלים, עורכי המאסף העתי "דביר".

גם בטרם אגיד, הלא תבינו מאליכם, כי לא קראתי את הכרוז שלכם על-דבר המאסף העתי העומד לצאת בעריכתכם בלי ברכת "שהחינו". הגיעו בעצמכם: מאסף עתי קבוע למדע העברי, וכלו כתוב עברית, וערוך בידי חכמים עברים ממערב, ויוצא בברלין – כלום לא "אצבע הזמן" היא? כלום אין זה מאורע, ומאורע שיש לברך עליו? ... אף הוא היה בעיני לא כ"קול קורא" סתם, ... אלא כקול מבשר נטית רוח חדשה במחנה חכמינו שבמערב, מעין התחלה של "מהפכה" ברוחם, מעין קריאה גדולה לתשובה ולהרהורי תשובה על אותו החטא הגדול והכבד מנשוא, שהוחזקה בו היהדות המערבית, היא ומנהיגיה, זה כשלושה דורות, ביחס לאחד מראשי קנייניה של האומה הישראלית – ביחס ללשון העברית.

כי – הבה אגיד לכם מה שבלבי מיד, בלי עקיפים: אלו נתנו כל החטאים הלאומיים שלנו בכף אחת וחטא הלשון בכף שכנגדה – הוא מכריע את כלם. עון פלילי הוא, אין לו כפרה. לא אהיה כמגזם באמרי: אותו היום שנעקר כח היצירה העברית מבית חייו ובא לדור בלשונות נכריות דירת קבע – אותו היום קשה בעיני משני החרבנות גם יחד. שקול הוא בעיני כיום של סלוק שכינה מישראל. עם שהפר ברית הלשון – תמיהני אם יש לו תקנה עוד. את הקדושה בבריתותיו הפר! נתק נתק בידו את הקשר האחרון שבינו ובין שכינתו ורוח קדשו. לכל יש תמורה – חוץ מן הלשון. וצא ובדוק: כל קבוץ ישראלי שאתה מוצא בו עקירת הלשון – סופו לכליה. וכלום אין היהדות המערבית רואה את הכליה עומדת על סף ביתה?

אמת, אין היהדות המערבית בימינו ראשונה לחטא זה. עוד עם ראשית הגלות דבק בנו "חטא הלשון" כספחת ממארת והוא מלפפנו ככלב רע בכל הדורות. מימי בעל ספר דניאל ועד האלכסנדרונים ומהם עד הרס"ג, הרשב"ג, ריה"ל, הרמב"ם ושלאחריהם נתקעו הלשונות הנכריות כשכים בצדנו, לאכול את חצי נפשנו ולפורר את כח יצירתנו לרסיסים. והתמוה ביותר, שכמעט כל "החוטאים" ההם הכירו בחטאם ובעוצם הסכנה הכרוכה בו לקיום האומה. ואף-על-פי-כן הוסיפו וחטאו. בהשפעת האלכסנדרונים נוצרה שיטה שלמה על-דבר קדושת הלשון העברית וכחה המסתורית; הרס"ג בפתחתו לה"אגרון", הרשב"ג ב"ענק" שלו וריה"ל ב"הכוזרי" מדברים משפטים את בני דורם על "עזיבת הלשון". הרמב"ם באחת מאגרותיו מיצר ודואג על שלא כתב את ה"מורה נבוכים" עברית בידו, "להשיב את הגולה לבעליה". כלם הכירו בחטאם, צוהו עליו – ולא שבו ממנו.

ובכל זאת, ההבדל בין הראשונים לאחרונים עצום מאד. הראשונים תפסו את הרע במעוטו: "שנים מקרא ואחד תרגום". הלעז לא שמש להם אלא כעין סניף ומסעד לעברית ולא נהגו בו התר אלא מהכרח ולצורך השעה. ... מעולם לא נואשו מן הלשון העברית, וכל-שכן שלא פרושו ממנה בזדון, בתורת שיטה ובדרך קבע, מתוך פניות חיצוניות וכונות זרות.

מה שאין כן האחרונים. הללו בגדו בלשון עמם מתוך "ידיעה ובחירה". הם כפרו בעיקר הלשון. ברדפם אחרי "זכויות" העלובות. לא יראו משבור בעצם ידם את הרגל היחידה שנשארה עוד לפליטה ב"תרונוס" הלאומי שלנו. ולא דעת להם ולא תבונה, כי אין לך זכות עליונה לעם, אין אושר גדול לו, מהגותו ומצרו בלשונו הוא. הם הם שהולידו לנו את ה"סנדל" המשונה, בריאת כלאים זו, בת היהדות המערבית, ששמה "חכמת ישראל בלשונות נכריות" – בריה שאין דוגמתה בשום אומה ולשון. על פזורנו הגשמי נוסף מעתה הפרוד הרוחני: נשמת ישראל האחת נקרעה לעשרה קרעים ותורת ישראל נעשתה כעשר תורות. מחיצה של ברזל נפסקה בין רוח העם ובין שכינתו, ואין בת-קולה של זו מגעת לאזניו אלא דרך כותל אטום של לשון נכריה.

בטלה אחדות הרוח מישראל וחדלה התרכזותו וכנוסו של כח היצירה הלאומית באוצר אחד. נתפרדה "כנסת ישראל" ושבה להיות שבטים שבטים, כבימי המדבר. במקום עבודת הרוח של אומה אחת שלמה, מכונסת כלה תחת כנפי שכינה אחת, ...

אין אתה מוצא מעתה אלא פרורים פרורים מפוזרים, רסיסי יצירה ושברי לוחות של שבטים בודדים, שאינם מצטרפים לשום חשבון. האחרונים ההם, בדותם להם מלבם איזו יהדות מופשטת, מין "חיתאדקטרי", דבר שאין לו גוף ודמות הגוף, לא ראו את לשון עמם בלתי אם ככלי-שרת טפל למה שבתוכה, כלבוש חיצוני שנתן לחלוף, ולא שמו אל לבם, כי הלשון גופה היא היא "צורת הרוח" היחידה של האומה, היא היא ממשותו האחת של אותו הרוח.

אם יש לעם נכסי צאן ברזל כל-שהם, .. אין זאת בלתי אם הלשון. ... אמונות ודעות עשויות להשתנות, אפילו "מצוות בטלות לעתיד לבוא" – ואם יש להן תקוה ל"השארת הנפש" ול"חיי עולם", לא תהיה גם זאת בלתי אם בתוך הלשון ודרך הלשון. והלשון עצמה מה היא, אם לא רוח שנתגבש ונתממש? אדם מישראל, אפילו כפר בכל, מכיון שלשון עמו מושלת ברוחו ומקלחת בעורקיו, בעל-כרחו הוא נתון בחיקו של אברהם אבינו. ... "היהדות המתורגמת" – לעולם הפסדה מרובה משכרה. לא לחנם נזדעזעה ארץ-ישראל ת' פרסה על ת' פרסה בשל תרגום יונתן וחשך בא לעולם בשל התרגום היוני בשעתו. "אותו היום – קובלת האגדה – היה קשה להם לישראל כיום שנעשה העגל" – "כיום העגל"? – "כיום שהוקמו בו שני עגלי ירבעם" היתה צריכה לומר. כונה אחת לשני המעשים ותוצאה אחת להם. דוק ותמצא. ... בלעדי לשון חיה שבלב – אין חיות לכתב, אין גדול וצמיחה לו ואין עלית הרוח. "כי על-פי הדברים האלה כרתי עמכם ברית – זו תורה שבעל-פה", והיא היא שנאמר עליה: "כי היא חכמתם ובינתכם לעיני העמים". התורה שבכתב – אף התלמוד והספרות שלאחריה במשמע – זו שנעשתה כלה "עבר" ומונחת חתומה בגוילים, זו שמשמשת אוביקט למחקר ולמדרש של המדע היבש = תורה זו הרי כבר יצאה מרשות היחיד של ישראל לרשות הרבים של כל גויי הארץ, ומה להם, ליהודים המתורגמים, זכות יתרה בה על דורשיה וחוקריה מן הגויים? ומה צדקה להם לקרוא את שם ישראל על חכמתם? רק המגע הנפשי, האינטימי, של המסורה החיה – אותו "הקורטוב" שלא נתן להתרגם – רק הוא בלבד שמעדיף עדין בה את כח ישראל ונותן לו זכות בעלים עליה. אבל מי שעוקר את הכתב ממקום חיותו ומכניסו לספירת הרוח של לשון נכריה ומתברך עם זה בלבבו שהוא בונה את "חכמת ישראל" – אינו אלא גונב דעת עצמו. חכמת ישראל? במה איפוא, מבחינה זו, אין חכמתם של ולהוון, שיררודליטש, למשל, אף היא חכמת ישראל? ואם באמת כך הוא – כל הטורח הזה למה? ומה כל ההתנגדות הזאת? – יתקע דליטש בשופר!

לא כל בוני חכמת ישראל מן האחרונים היו, כמובן, באותו החטא. אלה מהם שלא היו אחוזי בולמוס ה"זכיות" כחבריהם שבמערב לא מהרו לתת במחירן את היקרה בסגולות עמם. בארצות הדרום והמזרח, למשל, קמו לחכמת ישראל בימיה הראשונים יחידי סגולה ועמוקי תכונה כשד"לורכנ"קוכשי"ר, הם וכיוצא בהם, שמתוך חוש לאומי עדין החזיקו בלשון עמם כבל עוז וקפלו בה את כל תוכן רוחם ופרי חייהם. ... גדולי רוח אלה, מתוך שסמכו את סוכם להיכל היצירה של האומה כלה, לפיכך גם בדברי המדע היבשים שלהם אתה מוצא איזה קורטוב של לחלוחית, איזה טעם לשבח, מעין בינה והרגשה עברית יתרה, שאין אפילו סמן וזכר להם במעשי ידיהם של אלה שהוציאו את "חכמת ישראל" לתרבות לשון נכריה.

הלב העברי עודנו מפעם בדברי יצירתם בחזקה, ומרגיש אתה שבעלי הדברים כונו את לבם לא כלפי שבט בודד מישראל או כלפי מנין מצומצם של מלומדים מבעלי "האומנות", אלא כלפי כנסת ישראל כלה, לכל תפוצותיה; ושוב אתה מרגיש שהם לא עשו את חכמתם "מדע" בלבד, אלא השתדלו להעלותה למדרגת תורה – מושג לאומי נעלה ונשגב זה, הכולל בתוכו את כל חשבון עולמה של האומה. חקירת העבר יקרה להם לא מצד עצמה, אלא משום שנצטרפה בלבם לחשבון ההוה והעתיד של ישראל, ומתוך כך נזרקה בה נשמה חיה, ותקוההיתה לה להתעלות ברוב הימים, בקום לה גדולי רוח, למדרגת קנין לאומי. ולפי שלשון יצירתם היתה לשון האומה כלה, אף שדה השפעתם רחב היה עד אין שיעור מזה של הכותבים את חכמתם הישראלית לועזית.

... ולפי שאותם החכמים שכתבו בלשון עמם, כונו את דבריהם בעקרים כלפי פנים ולא כלפי חוץ, לא היתה אימת "מה יאמרו הגוים?" מוטלת עליהם, וחכמתם לא היתה צריכה להזדיף לא לשם סגוריה ולא לשם התגדרות. חכמתם הם היתה יכולה

להיות בת-חורין גמורה, חפשית מכל פניה, אפילו מן ההתגדרות ב"חרות" עצמה, זו שמקורה על-פי רוב אף היא אינה אלא עבדות, עבדות הנפש.

... הרי צריך שתאמר האמת פעם אחת, ותהי מה: אחרי יובלות של חיי שלום ורנחה ושל השכלה רחבה ושל זכויות ושל אזרחיות ושל "חכמת ישראל" ושל "היכולות" ושל ריפורמות ושל ריפורמות לריפורמות ושל מטיפים ושל מחברי סדורי תפילה חדשים ושל אורתודוכסיה מתחסדת ושל בתי-חרושת לרבנים ושל "מקיצי נרדמים" – אחרי כל שפעת העושר והגדולה הזאת, **היהדות המערבית מוטלת לפנינו כמתה**. נקרש דמה ונתאבן בשרה. מחותכת בסכין חדה של תרבות זרה ולשון נכריה מן הגוף הלאומי החי, לא מצאה שוב את הדרך למקור יניקתה הנאמן, ולחה נס. הסורוגטים, שהמציאו לה פרנסיה ומנהיגיה, כדי לקימה, לא הצילוה. לא הועילו לא ה"היכל" ולא הריפורמה ולא "אגודת ישראל" ואף לא שבטה ומשענתה ב"גיא צלמות" בת-לויתה הנאמנה – חכמת ישראל. כלום יכול המת להחיות את המת? ...

ולעומת זה נשתלשלו המאורעות בכנסת ישראל שבמזרח, וביחוד ברוסיה ופולניה, בפנים אחרות. יהודי המזרח לא זכו, כאחיהם המאושרים במערב, לחיי שלווה וחרות. אדרבה, כל ימיהם נמקו בענים וחייהם נתמררו בגזרות קשות ואכזריות. ואולם גם בענים ובצרתם ידעו לשמור מכל משמר את תרבותם ולשונם. חלקם בבנין "חכמת ישראל" באמת אף הוא איננו מעט: ... ואולם בעיקרם טרודים היו בבנין **בית ישראל**. עיניהם הם היו לפנים ולא לאחור. הם לא רק **חקרו** את ה"עבר", אלא **חיו** אותו, בנו על יסודו את **ההנהגה**, ולשם **העתידי**. הם נשאו את עברם על כתפיהם כנשוא הכהנים את ארון אלהים. ראש מעינם הם היתה לא **החקירה** ב"מאי דהוה", אלא **היצירה**, היצירה החדשה, החיה, המתמדת. ...

ולפיכך כשהגיעני כרוזכם על-דבר המאסף העתי לחכמת ישראל, שעתידי לצאת בעריכתכם, נטה לבי לראותו כאחד מסימניה המובהקים של אותה ההשפעה. ולא רק מפני שבתוך סעיפי הכרוז הרבים נתבצר מקום – אולי זאת הפעם הראשונה בחכמת ישראל של הסגנון המערבי – גם לחקירת **ההנהגה** של ישראל החי והיוצר. הרחבת-תחום זו בלבד אף היא דיה להעיד על שנוי מהלך; אלא, בעיקר, מפני עבריותו הלשונית של המאסף ומפני מגמת עורכיו הכללית, זו המובלעת במלים קצרות, אבל מחיבות הרבה, בפתיחתם הקטנה בראש הכרוז. עתה, אמרתי בלבי, יש תקוה כי "חכמת ישראל" תעשה לחכמת ישראל בלי מרכאות כפולות. בשובה להתחבר דרך הלשון למקור היצירה החיה של האומה כלה, תשוב ותהיה גם היא לאבר של החי...

ומתוך בטחון כזה אני מברך אתכם: עשו והצליחו!

כ"ט אייר תרפ"ג, ברלין.

- כיצד תופס ביאליק את השפה ומקומה בתרבות? מה דעתכם?
- ביאליק מחלק בין 'חכמת ישראל' (מחקר אקדמי של היהדות) נכון של חכמי המזרח למול השלילי למערב (הכוונה לאירופה). מה הקריטריון המרכזי המבחין בניהם? האם תוכלו למצוא קריטריונים נוספים?

היחס לאמנות

האם אנחנו המכבים או המתיוונים

ש"י עגנון, תמול שלשום עמ' 386

בוריס שץ

מתיתהו החשמונאי

הפסל מציג את מתתיהו הכהן, כשהוא אוחז בחרב ודורך ברגלו על גופת חייל יווני בסגנון התמה האידיאולוגית של "ניצחון הטוב על הרע". מתתיהו מתואר בדמות אביו של האמן, כיהודי זקן חלש בגופו אך איתן בנפשו. הפסל אבד באירופה ואולי הותך.

בוריס שץ (1867-1932) היה פסל וצייר יהודי, נולד בליטא ולמד ציור ופיסול בפריס, שם בשנת 1894 פיסל את 'מתתיהו' שנחשב ליצירתו החשובה ביותר. עבר לבולגריה ובהמשך הפך לציוני נלהב ועלה לארץ-ישראל, בה הקים את 'בצלאל' ועמד בראשו. האמין בצורך באמנות המשקפת את המהלך הציוני ומקדמת אותו, על ידי יצירה עברית חדשה המשלבת עבר ועתיד, מזרח ומערב. הרבה לעסוק ביצירתו בדמויות תנכיות ובמוטיבים יהודיים מסורתיים וציוניים.

אמר מלכות כשעשה הפרופיסור בוריס שץ את הבצלאל שלו פגע בו חנוכה. חג קדוש זה שהתחילו קוראים לו חג המכבים. הלכו ועשאוהו נשף חשק. העמידו פסל של מתתיהו כהן גדול, כשהוא אוחז חרב בידו לדקור את הפריץ שהקריב חזיר על גבי המזבח שעשו לשם אנטיוכוס הרשע. עשו כל הלילה בהוללות ובזוללות. למחר כתב בן יהודה על עתונו דברים של חיבה על הנשף, אלא שדעתו לא היתה נוחה בשל אותו פסל שהעמידו באולם, שהרי מתתיהו זה קנאי לדתו היה. לדתו ולא לארצו, שהרי כל הזמן שפסלו היוונים על ארצו וגזלו וחמסו ורצחו והרגו והחריבו ערים וכפרים ישב לו מתתיהו ובניו במדיעין עירם ולא נקפו אצבע, אלא משהתחילו היוונים לפגוע בדת, כמו שאמור בתפילה, להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, קפץ כארי הוא ובניו הגבורים וכו' וקבעו לכבוד המאורע חג שמונה ימים. ועתה, אומר בן יהודה במאמרו, ועתה אין אני מסופק שבשעה שנתאספנו אמש לכבודו, אילו היו נופחים רוח חיים בפסל, או אילו היה הוא עצמו חי, כלום לא היה דוקר אותנו כולנו כאחד בחרב שבידו, כלום לא היה מעלה אותנו על גבי המזבח.

כל אותה שעה ישב ברנר בעינים עצומות, כאילו דרך כך רואה הוא את הדברים שסיפר עליהם מלכות. לאחר שסיים מלכות את דבריו נפקחו עיניו של ברנר ונפרצו שפתיו והתחיל מתנדנד מתוך צחוק. צעק גורישקין ואמר, שקר מלכות שקר. אחז מלכות בזקנו ואמר, מאפקו שתוק. מתוך שרגיל אתה בכסירה כופר אתה אפילו בדבריו של בן יהודה. אחז ברנר בשולחן שלא יפול מחמת צחוק. כיון שנח קצת מן הצחוק חזר וצחק ואמר, אדם וולגרי אני. סלחו חברים על צחוק פראים זה.

- מה דעתכם ויכוח האם המכבים היו בעד או נגד מדינת ישראל של היום?
- הוויכוח התפתח דווקא סביב פסל ודווקא ע"י מנהלו הראשון של 'בצלאל' - מדוע דווקא שם? האם יש הבדל בין אומנות יהודית לאומנות אחרת?